

Pandemi Krizi Sürecinde Avrupa Yeşil Mutabakatı

İbrahim Keklik¹

Abdullah Barış²

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 09.10.2023

Düzeltilme : 22.12.2023

Kabul : 27.12.2023

Yayın : 30.12.2023

iThenticate benzerlik oranı: %5

JEL Kodu:

O52, O19, O13

Anahtar Kelimeler:

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Pandemi Krizi, Yeşil Ekonomi

Ö Z E T

Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2050 yılına kadar Avrupa Birliği için net sıfır karbon emisyonuna ulaşmayı hedeflemiş ve sıfır karbon emisyonuna ulaşma hedefi yolunda Avrupa Birliği'ni kaynak verimli ve rekabetçi bir ekonomiye sahip, modern, yüksek refaha sahip bir topluma dönüştürmeyi de amaçlamıştır. Yeşil Mutabakat henüz yapım aşamasında iken meydana gelen Covid-19 krizi, mutabakatı raydan çıkarabilecek bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Fakat Yeşil Mutabakat oluşturulduğu süreçteki eksikliklerine ve Covid-19 krizinden dolayı ortaya çıkan kısa vadeli ihtiyaçlara rağmen bu süreçten güçlenerek çıkmıştır. İklim ve salgın krizleri arasındaki etkileşim, Yeşil Mutabakat'ın Avrupa Birliği'nin uzun vadeli hedefleri ile krizleri önlemek için gereken kısa vadeli politikalar arasındaki bütüncü parçayı tamamlaması ve yeşil geçiş için gerekli adımların atılması fırsatını sağlamıştır.

Pandemi krizine müdahale etmek için yeşil geçişe yönelik mevcut bütçe güçlendirilmiş ve Avrupa Komisyonu'na daha fazla icra yetkisi verilmiştir. Avrupa Komisyonu da Covid-19 krizi döneminde Yeşil Mutabakat'ı krizden çıkmak için bir strateji olarak görmüş ve büyük bir kısmı yeşil hedefler için olmak üzere yaşanan krizden kurtulmaya yönelik fonlarla donatmak için kullanmıştır. Bu çalışmada Avrupa Birliği ekonomik modelinin Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın rolünü güçlendirmeye ve aynı zamanda sürdürülebilirlik lehine güçlü dinamikler oluşturmaya ve entegrasyonu teşvik etmeye ne oranda katkıda bulunduğu ele alınmaktadır.

Citation: Keklik, İ. & Barış, A. (2023). "Pandemi Krizi Sürecinde Avrupa Yeşil Mutabakatı". *International Journal of Public Finance*. 8(2), 351 – 364. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1373068>

¹ Lecturer, Sivas Cumhuriyet University, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1087-4452>, ikeklik@cumhuriyet.edu.tr

² Assist. Prof. Ph.D., Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5637-9126>, abduallah.baris@gop.edu.tr

The European Green Deal During the Pandemic Crisis

ARTICLE INFO

Submitted : 09.10.2023

Revised : 22.12.2023

Accepted : 27.12.2023

Available : 30.12.2023

iThenticate similarity
score: 5%

JEL classification:

O52, O19, O13

Keywords:

European Green Deal,
Pandemic Crisis, Green
Economy

ABSTRACT

European Green Deal aims to achieve net-zero carbon emissions for the European Union by 2050, and on the way to achieving zero carbon emissions, it also aims to transform European Union into a modern, highly prosperous society with a resource-efficient and competitive economy. Covid-19 crisis, which emerged while Green Deal was still under construction, emerged as a problem that could derail it. However, despite its shortcomings and the short-term needs arising from Covid-19 crisis, Green Deal has emerged stronger. The interplay between the climate and pandemic crises provided the opportunity for Green Deal to complete the complementary piece between the long-term goals of European Union and the short-term policies needed to prevent crises and take the necessary steps for a green transition.

To respond to the pandemic crisis, the existing budget for the green transition was strengthened and European Commission was given more enforcement powers. During the Covid-19 crisis, European Commission also saw Green Deal as a strategy to get out of crisis and used it to equip itself with funds to recover from the crisis, mostly for green goals. This paper examines the extent to which European Union economic model has contributed to strengthening the role of European Green Deal and at the same time creating strong dynamics in favor of sustainability and promoting integration.

Extended Summary

Although not included in the founding treaties, European Union (EU) started to work on policies on environmental issues such as global warming, biodiversity and water resources in 1970s. The fact that environmental problems affect all EU countries and the idea that the fight against these problems will have better results if the member states act together has enabled the union to act jointly and develop policies on this issue. As a result of environmental problems becoming insurmountable, EU started to work on a common ground for energy, climate and environmental policies.

European Green Deal (EGD) aims to achieve net zero emissions for the EU by 2050, to decouple resource use and economic growth, and to transform the EU into a fair and prosperous society with a modern, competitive economy. EGD brings a sustainability lens to all these policies and strategies.

Covid-19 pandemic crisis has put the European economic model to the test. The sustainability of European integration process was also tested during this period. The health and socioeconomic consequences of the pandemic crisis have drawn attention away from climate-related events. Nevertheless, several ways in which Covid-19 has contributed to strengthening the EGD have also emerged.

Covid-19 has been a crucial source of information on the consequences of human-induced environmental degradation of the planet. It is also possible that Covid-19 is another zoonotic disease transmitted from animals to humans. Zoonotic diseases can occur as a result of contact with humans, infected animals or animal products. Zoonotic diseases can occur as a

result of human impacts on the ecosystem, such as the destruction of forest areas and their use as agricultural land or new settlements, or demographic changes such as mass population movements. Climate and biodiversity need to be included in economic and political decision-making processes.

Pandemic crisis has made visible not only the problems related to climate change but also the shortcomings of the market, such as problems in the market, underinvestment or misinvestment. The crisis has also shown that a sustainable lifestyle can bring new opportunities.

In responding to pandemic crisis, EU first considered it as a public health crisis and secondly as an economic crisis. In the economic crisis phase, EU responded more effectively to the pandemic crisis with the experience gained from previous crises. This response to the economic effects of the crisis was developed through EU institutions. Among these institutions, European Stability Mechanism was established to be the only institutional organization working to find a solution to the economic problems of the Eurozone member states and other member states after the financial instability in the Eurozone. During the pandemic crisis, access to the financing costs of the pandemic was provided by European Stability Mechanism. European Central Bank announced a Pandemic Emergency Purchase Program worth €750 billion on March 18, 2020. The aim of this program was to indirectly enable member states to attract financial instruments at a lower interest rate through the purchase of bonds instead of directly transferring support to member states. In addition, the budgetary rules of the Stability and Growth Pact and rules and institutions such as Unemployment Reinsurance Program also supported the financing costs of the pandemic.

Covid-19 crisis has created a bridge between the policies that need to be regulated in the short term and the long-term goals that EGD has. Covid-19 crisis, which had the character of an acute crisis, caused decision-makers to pursue science-based policies on public health and the environment, which are public goods. The context of the pandemic crisis created an opportunity to correct market failures and promote a shift to production and consumption patterns that would reinforce a sustainable development model that would benefit public health as well as the environment and climate.

The pandemic crisis emerged during the period when EGD was established. However, EGD has moved on as it has been coherent and sustainable in meeting short-term needs and achieving long-term goals. EGD provided the link between long-term carbon neutrality and sustainability and short-term instruments.

Responses to crises have strengthened the role of the EGD, notably through some economic developments. EU's response to the crisis significantly strengthened the budget available for the green transition, made governance tougher and gave the European Commission more enforcement powers.

The introduction of the Next Generation EU (NGEU) recovery plan and the strengthening of financial support has been a positive development in terms of sustainability. This has strengthened the EU's environmental policy and made significant progress for economic and political union. EGD is still a very new institution. But it has become an important element for the EU economic model alongside the Single Market and EMU. During the pandemic crisis, EGD was seen by the EU as an important strategy to get out of the crisis and was strengthened during this process. EGD has also caused a qualitative change within the EU administration.

1. Giriş

Avrupa Komisyonu 2019 yılının Aralık ayına gelindiğinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak Avrupa Yeşil Mutabakatını (AYM) başlatmıştır. Mutabakat Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen tarafından Avrupa'nın aya ayak basma anı olarak nitelendirilen AYM, 2050 yılında sera gazı emisyonlarının olmadığı, modern, verimli ve rekabetçi bir ekonomiye sahip, Avrupa Birliği'ni (AB) daha adil ve müreffeh bir topluma dönüştürmeyi amaçlamıştır (European Commission, 2019b). AYM Paris İklim Anlaşması'nda belirlenen hedeflere ulaşmak ve bunun yanında ekonomik, sosyal hedefleri gerçekleştirmek doğrultusunda büyük çaplı bir değişimi başlatmayı da amaçlamıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2020). AYM'nin başlatıldığı dönemde AB'nin entegrasyon sürecini de canlandırmaya ihtiyacı bulunmaktaydı. 2008 yılında ortaya çıkan global kriz sonrasında özellikle AB'ye yeni katılan ülkelerin ekonomik kriz nedeni ile yaşadıkları sıkıntılar, Arap Baharı döneminde siyasi bakımdan istikrarsız hale gelmiş ülkelerden düzensiz göçler, Brexit referandumu sonrasında İngiltere'nin AB'den ayrılması gibi sorunlar AB'nin bu dönemde yaşadığı sorunlar olarak karşısına çıkmaktaydı. Entegrasyon projesinin yeniden başlatılması, özellikle üye devletleri bölmüş olan ülke borç krizlerinden kaynaklanan ekonomik ve siyasi yansımaların üstesinden gelinmesine ve bir üye ülkenin AB içerisinde çıkışının takibindeki herhangi bir dağılma eğiliminin durdurulması noktasında yardımcı olabilecek önemli bir unsur olmuştur.

AYM, AB'yi daha fazla sürdürülebilirlik yönünde bir politika değişikliğine yönlendirmekte ve Avrupa entegrasyonunda bir başka niteliksel değişim öngörmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından ortaya çıkarılmış olan Tek Pazar ve Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) ticaret odaklı AB modeline parasal birliği de eklemiştir. AYM bu yeşil ekonomik dönüşüm modeline çevresel sürdürülebilirliği getirmiştir. Bu sayede iklim nötrlüğü öncelik olmak üzere rekabetçi sürdürülebilirlik ile AB hedeflerine yeni bir vizyon da eklenmiştir. Avrupa Komisyonu ve Avrupa Merkez Bankası (AMB), çevresel bozulmanın Tek Pazar ve EPB'ye olan olumsuz etkilerini önlemeyi de kendilerine hedef tutmuşlardır. AYM bu nedenle Avrupa ekonomik modelinin içerisinde Tek Pazar ve EPB'nin yanında yeni bir yapı taşı olarak kendisine yer edinmiştir.

Bu çalışmada büyük hedeflere sahip olan AYM'nin henüz kuruluş aşamasında iken ortaya çıkmış bulunan Covid-19 pandemi krizinden ne ölçüde ve ne yönde etkilendiği sorusuna cevap aranmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde AYM'nin kuruluş süreci, hedefleri ve araçları hakkında bilgi verilmiş, ilerleyen bölümlerde ise Covid-19 pandemi krizi sürecinde AB'nin AYM ile ilgili düzenlemeleri kapsamında bu krizin AYM'ye etkileri incelenmiştir.

2. Avrupa Yeşil Mutabakatı

AB, birliğin kurucu anlaşmalarında yer almasa da 1970'li yıllar ile birlikte küresel ısınma, biyoçeşitlilik, su kaynakları gibi çevresel konular ile ilgili politikalar üzerinde çalışmaya başlamıştır. Çevresel sorunların tüm AB ülkelerini etkilemesi, bu sorunlar ile ilgili mücadelenin üye ülkelerin birlikte hareket etmesi halinde daha iyi sonuçlara sahip olacağı düşüncesi birliğin bu konuda ortak hareket etmesini ve politikalar geliştirmesini

sağlamıştır (Akçay & Göçmen, 2012: 506). 1972 yılında gerçekleştirilen Paris Zirvesi'nde çevre ile ilgili ilk eylem programı ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise AB enerji politikalarına da yoğunlaşmıştır. Bunun en önemli sebebi ise fosil yakıtlara olan bağımlılığın AB'nin enerji güvenliğini tehdit eder hale gelmesi olmuştur. Çevresel sorunların içinden çıkılmayacak hale gelmesi neticesinde AB enerji, iklim ve çevre politikalarını ortak bir zemin üzerine oturtmak amacıyla çalışmalara başlamıştır (Kakışım, 2022: 9). 2015 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) kapsamında imzalanan ve 2016 yılında yürürlüğe giren Paris Anlaşması sonrasında AB Paris Anlaşması'na ek hedefler de öngörmek sureti ile kendi yol haritasını çizmiş ve 2019 yılında AYM kabul edilmiştir.

AYM, 2050 yılına kadar bir bütün olarak AB için net sıfır sera gazı emisyonuna ulaşmayı, ekonomik büyümeyi kaynak kullanımından ayırmayı ve AB'yi modern, kaynak verimli ve rekabetçi bir ekonomiye sahip adil ve müreffeh bir topluma dönüştürmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2019b). Bu amaçlar, her şeyden önce emisyonların azaltılmasını, yeşil teknolojilere yatırım yapılmasını ve doğal çevrenin korunmasını gerektirmektedir. Amaçlar, Avrupa ekonomisi ve toplumunun iklim ve çevresel sorunlar gibi potansiyel tehditleri sürdürülebilir büyüme gibi ekonomik fırsatlara dönüştürerek ve geçişi adil ve kapsayıcı hale getirerek sürdürülebilir hale gelmesi açısından önceki Avrupa ekonomik gündemlerini takip etmektedir. AYM, AB'nin 2050 yılına kadar sıfır emisyon amacına yönelik strateji ve kanun tekliflerini içeren yol haritası ve yeni ekonomik büyüme planı olarak kabul edilmektedir (Siddi, 2020: 4). Ancak AYM tüm bu politika ve stratejilere sürdürülebilirlik merceği de getirmektedir.

İklim değişikliğinin AB'nin karşı karşıya olduğu en büyük orta ve uzun vadeli sorun olarak kabul edilmesi, öncelikli hedef olarak küresel ısınmanın sınırlandırılmasının yolunu açmıştır. Bu bağlamda, 2015 yılında imzalanmış bulunan Paris Anlaşması'nın küresel sıcaklık artışını endüstri öncesi seviyelerin 2° C altında tutarak, artışı endüstri öncesi seviyelerin 1,5° C altı ile sınırlamak yönündeki çabaları AYM tarafından da bir misyon olarak belirlenmiştir (Talu & Kocaman, 2018: 10). Küresel ısınmanın sınırlandırılması yolunda karbon nötrlüğe ulaşmak için gerekli olan unsurlar dönüşüm için derinlemesine oluşturulan politikalar ve çevresel açıdan sürdürülebilir büyüme olarak görülmektedir. AYM temiz enerji, sürdürülebilir sanayi, inşaat ve renovasyon, sürdürülebilir bir gıda sistemi, kirliliğin ortadan kaldırılması, sürdürülebilir hareketlilik ve biyoçeşitlilik gibi çok çeşitli politika alanlarını kapsayan bir dizi politika girişimini bünyesinde bulundurmaktadır. BMİDÇS kapsamında oluşturulan Birleşmiş Milletler 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uygulanmasına yönelik planın ayrılmaz bir parçası olarak görülen AYM uygulama için bir eylem planı içermektedir. Karbon nötrlüğe ulaşmak için gereken taahhütleri yasal bir zorunluluğa dönüştürecek bir iklim yasası ve özellikle en çok etkilenen bölgelerde geçişi yumuşatmak için adil bir geçiş mekanizması bu eylem planının içerisinde yer almaktadır. AYM değişim gerekliliğini iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, ozon tabakasının incilmesi, su kirliliği, atık kirliliği, kentsel stres gibi çok yönlü çevresel zararlara ilişkin bilimsel kanıtlara dayandırmaktadır. Ayrıca AYM genç neslin menfaatine dönük olarak nesiller arası adaletin sağlanması ve yeni bir büyüme stratejisi ile ekonomik fırsatları da vurgulamaktadır.

Avrupa Komisyonu, Avrupa'yı ilk karbon nötr kıtaya dönüştürme yönündeki iddialı planı masaya yatırarak girişimci ruhunu ortaya koymuştur. AYM'de AB ekonomisini sürdürülebilir bir geleceğe yönlendirecek güçlü bir mali plan ve AB'nin iklim eylemlerine bağlı uzun vadeli bir vizyon meydana getirmiştir (Kübra vd., 2021: 128). Fakat ne bu girişimci ruh ne de vizyon, krize yanıt verirken AB iklim politikasındaki ilerlemeleri tek başına açıklamamaktadır. Covid-19 krizinin açtığı fırsat penceresinin AB iklim politikası için kullanılmasına zemin hazırlayanın bu iki faktörün bir araya gelmesi olduğu düşünülmektedir (Siddi, 2020: 6).

Bir diğer dikkat çeken husus AYM'nin AB'nin iklim krizine verdiği yanıtta daha fazlası olma ve Avrupa ekonomik modeline yeni bir yapı taşı ekleme potansiyeli olmuştur. Sürdürülebilirlik merceği, AYM'yi AB ekonomik modelinde dönüşümsel değişimi hedefleyen, önceki tüm ekonomik koordinasyon çabalarını yapılandırılmış ve tutarlı bir şekilde kapsayan kapsayıcı bir program haline getirmektedir. İklim nötrlüğüne öncelik verilmesi, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliği güçlendirmenin ötesinde siyasi sürdürülebilirliği de ilerletmektedir. Hepsi bir arada değerlendirildiğinde AB entegrasyonunun sürdürülebilirliği AYM'yi farklı kılan, iklim ve sürdürülebilirlik konusunda daha önce birbiriyle ilgisi olmayan diğer tüm politika alanlarını da kapsayan tutarlı bir anlatı sunması olmuştur. Çevrenin korunması artık ekonomik kalkınma bağlamında ele alınmakta ve AYM böylece Avrupa'nın makroekonomik koordinasyon sürecini büyümeden sürdürülebilirliğe doğru yeniden yönlendirmektedir (Bloomfield & Steward, 2020: 771 -773).

AYM iddialı bir vizyona sahip olan bir projedir. Bu proje, çevre politikası, çevresel anaakımlaştırma ve sürdürülebilir kalkınma açısından tutarlılık sağlamayı hedeflemektedir (Bongardt & Torres, 2020: 130). AYM, parçalarının toplamından daha fazlası olma potansiyeline sahiptir ve bu nedenle Avrupa ekonomik modeli için bir yapı taşı olarak nitelendirilmektedir. Kapsayıcı gerekçe olarak iklim ve sürdürülebilirlik göz önünde bulundurulduğunda, diğer tüm politikaların koordine edilmesi ve mevzuatın bütünsel bir sürdürülebilirlik hedefi ve karbon emisyonu hedefleriyle uyumlu olacak şekilde gözden geçirilmesi gerekmektedir. Öncelikle AYM bir kanun değil, güçlendirilmiş bir siyasi hareket olarak nitelendirilmektedir. AYM bütüncül bir yaklaşımdan uzak olan çok sayıda politika ve araçtan faydalanabilmektedir. Bu hareketi yasal olarak zorunluluk haline getirmek ve AB'nin küresel iklim liderliği rolünden daha fazla verimlilik mantığı altına girebilmesini sağlamak için yürürlükte olan kanunların yanı sıra yeni kanun ve düzenlemelere de ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut kanuni çerçeve içerisinde diğerlerinin yanı sıra Emisyon Ticaret Sistemi, ozon tabakasının korunması, sera gazları mevzuatı yer almaktadır. Bu kanuni düzenlemeler ile iklim nötrlüğüne ulaşmaya çalışırken refah ve istihdam konularında da sürdürülebilirliği sağlamak hedeflenmektedir (Chitanava vd., 2021: 29-30). Katı hukuki düzenlemeleri ile iklim politikası, iklimin anaakımlaştırılması ile birlikte diğer politika alanlarının uyumlaştırılmasına yardımcı olan bir kısıtlama yaratabilme potansiyeline sahiptir. Başta 2015 Paris Anlaşması olmak üzere uluslararası taahhütler, kendi kendine empoze edilen dış kısıtlamaları da beraberinde getirmektedir.

AYM çevresel sürdürülebilirliğin ötesinde Avrupa entegrasyon sürecinin sürdürülebilirliğine de katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Olumsuzlukları azalttığı ve sinerjileri teşvik ettiği ölçüde AYM, tek pazarın ve EPB'nin Avrupa ekonomik

modelinde yaptığı niteliksel değişiklikleri geri beslemekte, tamamlamakta ve ekonomik ve siyasi sürdürülebilirliğe katkıda bulunmaktadır.

3. Covid-19 Krizi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı

Covid-19 pandemi krizi, Avrupa ekonomik modelinin ve bununla birlikte Avrupa entegrasyon sürecinin sürdürülebilirliğini test etmiştir. Pandemi krizinin sağlık ve sosyoekonomik sonuçları, dikkatleri başka türlü kamuoyunun dikkatini çekebilecek kutuplarda ve yağmur ormanlarında çıkan orman yangınları, karada ve denizdeki sıcaklıklarda kırılan rekorlar gibi iklimle ilgili olaylardan uzaklaştırmıştır. Yine de Covid-19'un AYM'yi güçlendirmeye katkıda bulunduğu çeşitli yollar ortaya da çıkmıştır.

Covid-19, gezegenin insan kaynaklı çevresel bozulmasının sonuçlarına ilişkin daha geniş bir resmin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Hayvanlardan insanlara geçen bir başka zoonotik hastalık olması da ihtimaller dahilinde sayılmaktadır. Zoonotik özelliğe sahip hastalıklar insanlara, enfekte olan hayvana veya hayvansal ürüne temas edilmesi sonucu ortaya çıkabilmektedir (Azap, 2020: 195). Covid-19'un zoonotik bir hastalık olması muhtemel ise bu olayın münferit bir olay değil, daha ziyade daha öncesinde birikerek ortaya çıkmış olan bir olay olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Zoonotik hastalıklar, orman alanlarının yok edilerek tarım alanı veya yeni yerleşim alanı olarak kullanılması gibi ekosistem üzerinde insanların etkileri ya da kitlesel nüfus hareketleri gibi demografik değişiklikler sonucu ortaya çıkabilmektedir (Azap, 2020: 196). Zoonotik hastalıkların ortaya çıkışının habitat tahribatı ve biyoçeşitliliğin kaybıyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu, hızlı ve geniş yayılmayı kolaylaştıran, zararları hesaba katmayan sürdürülemez kitlesel hayvan yetiştiriciliği ve bununla birlikte küreselleşme uygulamaları tarafından yayılmasının kolaylaştırıldığı da ifade edilmektedir. Ekonomi açısından bakıldığında, çevresel zararlar uygun şekilde hesaba katılmadığında veya bir mal için piyasa olmadığında piyasalar başarısız olmaktadır. Bu nedenle, iklim ve biyoçeşitliliğin ekonomik ve siyasi karar alma süreçlerine entegre edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Stern, 2008: 33).

Covid-19 krizi ekonomik faaliyetleri baskılamış, küresel ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açmıştır. Bu durum doğal çevre üzerindeki ilgili baskıları geçici de olsa azaltmıştır. Karbon emisyonları, gürültü kirliliği, evsel atıklar, enerji tüketimi, ormansızlaşma pandemi krizinin bir yan ürünü olarak düşmüş, dış hava kalitesi, su kalitesi ise artmıştır (Bashir vd., 2020: 1405). İklim krizini ele alarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için bu olumlu etkilerin korunmasına ve olumsuz etkilerin geri dönmesine izin verilmemesi, sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarına doğru bir kayma ile kalıcı değişiklikler yapılması gerekmektedir.

Pandemi krizi iklim değişikliğinin de ötesinde yeterince ele alınmamış piyasa aksaklıkları, yürürlüğe konmamış reformlar, dijitalleşmenin gecikmesinden kirliliğe kadar eksik veya yanlış yönlendirilmiş yatırımlar gibi ekonomik ve toplumsal eksikliklere dikkat çekmiştir. Sosyal refah sistemlerinin yeterliliğini test ederek, çalışmanın ve ücretlendirmenin sosyal değerinin yeniden değerlendirilmesi gibi daha genel konuları da gündeme getirmiştir. Süpermarketler, lojistik, sağlık ve bakım sektörlerinde düşük ücretli, genellikle güvencesiz işlerde çalışan işçilerin, sistemin kilitlenme sırasında

işlemeye devam etmesi için kilit öneme sahip olduğu ortaya çıkmıştır (Eryüzlü, 2020: 13-14). Kriz aynı zamanda farklı ve daha sürdürülebilir bir yaşam tarzının getireceği fırsatlara ve faydalara da bir bakış açısı sağlamıştır. Pandemi, özellikle AB'de bir dizi alandaki boşluğu ve modernleşme potansiyelini vurgulayarak, yapısal değişimi hızlandırabilecek değişikliklere yol açmıştır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı devam eden pandemi krizine rağmen iklim krizini küresel bir acil durum olarak algılamaya devam etmektedir. Bu durum aynı zamanda iklim krizine bakış açısından değişen zihniyetlerin bir göstergesi olarak da değerlendirilmektedir. AB'nin kamuoyu araştırmalarından sorumlu kurumu olan Eurobarometre tarafından 2020 yılının yazında yapılan Eurobarometre 93 ve 2021 yılının kışında yapılan Eurobarometre 94 verileri, çevre ve iklim değişikliğinin AB vatandaşlarının temel endişeleri arasında yer almaya devam ettiğini göstermektedir (European Commission, 2020b; European Commission, 2021b). AB vatandaşlarına göre koronavirüs krizine yanıt olarak en önemli önceliklerden birisi uzun vadeli, gelecekte benzer bir krizle karşılaşılabileceği halinde hazırlıklı olmaya yönelik bir strateji yer almaktadır.

İklim değişikliğiyle ilgili özel olarak düzenlenmiş bulunan Eurobarometre 513, Avrupa vatandaşlarının ilk kez iklim değişikliğini bulaşıcı hastalıkların yayılmasının önünde, dünyanın karşı karşıya olduğu en ciddi sorun olarak gördüğünü de göstermektedir (European Commission, 2021c). Bu Eurobarometre pandemiyi sadece derin bir ekonomik etkisinin olmadığını, aynı zamanda sosyal ve çevresel dersleri de beraberinde getirdiğini göstermiştir. Küresel tedarik zincirlerinin, konutlardan kamusal alanlara kadar şehirlerin, ulaşım sistemlerinin, tarımsal uygulamaların ve dijital sektörün kırılganlığı ve eksikliklerine kadar çok çeşitli alanlardaki zayıflıkları keskin bir şekilde ortaya koyan Eurobarometre, AB'de kapsamlı ve sürdürülebilirlik odaklı reform ihtiyacını ve potansiyelini göstermiştir. Eurobarometre'de yer alan iklim değişikliğiyle mücadele konusundaki tutumlar, AB vatandaşlarının çoğunluğunun iklim değişikliği ve çevre sorunlarıyla mücadelenin kamu sağlığını iyileştirmek için bir öncelik olması gerektiğine 'katıldığını' veya 'katılma eğiliminde olduğunu' teyit etmektedir. Eurobarometre sonuçlarına göre, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlamak AB'deki vatandaşlar için olumlu sonuçlar doğurabilirken, iklim değişikliğinden kaynaklanan zararlar yeşil bir geçiş için gereken yatırımların maliyetinden çok daha yüksek çıkmaktadır. Ankete katılanların dörtte üçünün, kurtarma fonlarının fosil yakıtlı ekonomi yerine yeşil ekonomiye yatırılması gerektiği görüşü olduğu da görülmektedir.

4. Covid 19 Sürecinde Yapılan Düzenleme ve Politikalar

2008 - 2009 mali ve 2010 - 2013 kamu borcu krizlerinde, sürdürülebilirlik ve yeşil büyüme AB'nin ekonomik gündeminin hedefleri olarak yer almıştır. Fakat AB, sürdürülebilir davranış ve yatırımları teşvik etmek amacıyla mevcut düzenlemeler yoluyla, mali kısıtlamalara rağmen, yeşil krizden çıkış fırsatını büyük ölçüde heba etmiştir (Begg vd., 2015: 803). Pandemi krizi, AB'yi AYM'nin uzun vadeli sürdürülebilirlik ve iklim nötrlüğü hedeflerinin henüz başlatıldığı bir dönemde yakalamıştır. Bu durum, AB'nin acil bir durum olarak gördüğü pandemiyi ekonomik ve sosyal sonuçlarıyla başa çıkma ihtiyacını hızla ortaya çıkarmıştır.

AB pandemi krizine yanıt verirken bunu öncelikle bir halk sağlığı krizi olarak, ikinci aşamada da ekonomik bir kriz olarak değerlendirmiştir. İkinci aşamada krizin AYM için özel bir zorluk teşkil ettiği düşünülmektedir. Dolayısıyla AB'nin pandemi krizinin ekonomik sonuçlarını ele almasının en etkili yolu Avro Alanı çerçevesinden geçmektedir. AB, ülke borç krizi sırasında alınan derslerden hareketle, pandemi krizine AB düzeyinde daha erken ve güçlü bir şekilde müdahale etmiştir. Krizin ekonomik etkilerine yönelik acil müdahale, büyük ölçüde Avro bölgesinin yönetim yapısı içinde, kamu borcu krizi sırasında uygulamaya konulan veya öngörülen düzenlemeler ve kurumlar aracılığıyla inşa edilmiş ve geliştirmiştir (Vanhercke & Verdun, 2022: 205 -207). Bu kurumlardan Avrupa İstikrar Mekanizması, Avro bölgesinde yaşanan mali istikrarsızlık sonrasında Avro bölgesi üye ülkeleri ile birlikte diğer üye ülkelerin de ekonomik sorunlarına çare bulmak için çalışan tek kurumsal organizasyon olması amacı ile kurulmuştur. Bu kurul mali yardımın sağlanması, içeriğinin oluşturulması, koşulların belirlenmesi hususlarında karar verme yetkisine de sahiptir (Odabaş & Bahtiyar, 2011: 107). Pandemi krizi sürecinde salgının finansman maliyetlerine erişim Avrupa İstikrar Mekanizması tarafından sağlanmıştır. Avrupa Merkez Bankası 18 Mart 2020'de 750 milyar Avro değerinde bir Pandemi Acil Satın Alma Programı açıklamıştır. Bu program ile hedeflenen üye devletlere doğrudan destek aktarmak yerine tahvil satın alınması sureti ile dolaylı olarak üye devletlerin daha düşük bir faiz oranı ile finansal araçları çekebilmeleri olmuştur (European Central Bank, 2020). 750 milyar Avro olarak belirlenen bu tutar Haziran 2020'de 1,35 trilyon Avro'ya, Aralık 2020'de ise 1,85 trilyon Avro'ya ulaşmıştır (Fuest, 2021: 4). Ayrıca İstikrar ve Büyüme Pakti'nin bütçe kuralları ve İşsizlik Reasürans Programı gibi kural ve kurumlar da salgının finansman maliyetleri için destek olmuştur.

AYM'nin AB ekonomik modelinin bir yapı taşı olabilmesi için pandemi krizinin de bu çerçevede ele alınması gerekecektir. Covid-19 krizi, AYM'nin uzun vadeli hedefleri ile elverişli kısa vadeli politikalar arasındaki eksik bağlantıyı sağlamıştır. Pandemi krizi, daha geniş bir çevre ve iklim krizi bağlamında akut bir kriz olarak değerlendirilmektedir. Hem halk sağlığı hem de çevre, içselleştirilmemiş potansiyel olarak büyük ve uzun vadeli faydaları olan kamu malı özelliklerine sahiptir. Pandemi krizinde karar alıcılar, iklim krizinde olmayan bir ölçüde bilime dayalı politika tavsiyelerine göre hareket etmiştir (Bongardt & Torres, 2020: 130). Pandemi krizinin içeriği, piyasa başarısızlıklarını düzeltme, halk sağlığının yanı sıra çevre ve iklim de fayda sağlayacak sürdürülebilir bir kalkınma modelini pekiştirecek üretim ve tüketim modellerine geçişi teşvik etme fırsatı yaratmıştır.

Avrupa Komisyonu, AYM'nin pandemi krizi için bir çıkış stratejisi olarak kullanılabileceğini görmüştür. AB'nin geleceğe yönelik sürdürülebilir, kapsayıcı ve adil bir toparlanma sağlama çabaları bu nedenle AYM ve yatırım üzerine odaklanmıştır. Bu dönemde AB'nin pandemiye verdiği yanıt, aynı zamanda AB'nin şimdiye kadarki en büyük teşvik paketi olan kaynakları da sağlamıştır. İyileştirme fonlarının büyük bir kısmı yeşil dönüşüm için ayrılmıştır (European Commission, 2020a). Üye devletlere ekonomik ve sosyal sıkıntıları önlemek ve ekonomiyi desteklemek için daha önce görülmemiş ölçekte bir fon sağlanmıştır. AB tarafından bu dönemde çok yıllık mali çerçeve kapsamında işletme ve üye devletleri desteklemek amacı ile bir kurtarma fonu olan Next Generation EU (NGEU) oluşturulmuştur. Çok Yıllı Mali Çerçeve ve Kurtarma Fonu anlaşması ile toplam 1,824 trilyon Avro olarak oluşturulmuş finansal paketin 750 milyar

Avro'su kurtarma fonu için ayrılmış ve bu bütçe ile NGEU pandemi krizinden kaynaklanan ekonomik ve sosyal yeniden yapılandırmayı ele alarak özellikle yeşil yatırımlara odaklanmıştır. NGEU bünyesindeki fonların hibe ve krediler aracılığıyla kullanılması planlanmıştır. Bu fonların kullanılması için iki önemli koşul ortaya konulmuştur. İlk olarak üye ülkelerin ulusal planlarını yeşil ve dijital geçiş yol haritaları doğrultusunda hazırlamaları gerekliliği ikinci olarak ise çevre ve hukukun üstünlüğü ilkesini tam olarak gerçekleştirmeleri bu koşullar olmuştur (European Commission, 2020a).

Avrupa Komisyonu AB'nin mali gücünü artırırken aynı zamanda yeşil hedefleri de artırma fırsatını yakalamıştır. NGEU özkaynaklar ile geri ödenecek olan bir borçlanma mekanizması ile finanse edilmiştir. Burada hedeflenen ilerleyen süreç içerisinde bütçeler üzerinde borçlanmadan kaynaklı oluşması muhtemel yükün azaltılması amacı ile yeni özkaynakların yaratılması olmuştur. Yeni özkaynaklara ilişkin dört aşamalı bir yaklaşım bulunmaktadır. Buna göre anlaşma içerisinde geri dönüştürülemeyen plastik atıklar için yeni bir verginin tanımlanması birinci aşamada yer alırken, karbon sınırı için karbon sınırı ayarlama mekanizması ve karbon vergisi ile dijital verginin düzenlenerek uygulamaya konulması ikinci olarak kararlaştırılan hususlar olmuştur. Bunun yanında Emisyon Ticaret Sistemi (ETS)'nin revize edilmesi ve gelirinin bütçeye katkı sağlaması ayrıca finansal işlem vergisi gibi yeni özkaynakların oluşturulması anlaşmada karara bağlanmıştır (Fuest, 2021: 3-8). Uygulanması planlanan bu yeni özkaynakların, özellikle geri dönüştürülemeyen plastik atıklar ve ETS olmak üzere hem kendi kaynaklarını sağlayan hem de yeşil bir geçiş açısından teşvikleri düzeltmek için araçlar sağlayan, çifte getiriye sahip AB düzeyinde çevre politikası araçları olarak nitelendirilmesi mümkündür.

AYM çeşitli seviyelerde çevre ve iklim sürdürülebilirliği lehine ortak tarım politikasının uygulanması, yatırımları yönlendirebilmek amacı ile sürdürülebilir ekonomik faaliyetlerin listesinin oluşturulduğu AB yeşil finans taksonomisinin oluşturulması, fosil enerjinin kurtarma fonu desteği ile uyumsuz olduğunun ilan edilmesi gibi dinamikler de ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Avrupa Merkez Bankası para politikalarını ve bilançosunu iklim krizleri karşısında güçlendirmiş ve dayanıklılığını artırmıştır. AB üye ülkelerinde AYM'yi de kapsayacak bir ekolojik geçiş bakanlığının kurulması hususu da ortaya çıkmıştır.

Avrupa Komisyonu, pandemi krizini AYM'yi bir çıkış stratejisi olarak çerçevelemek ve önemli bir kısmı yeşil hedefler için pandemiden kurtulmaya adanmış geçişi hızlandıracak fonlarla donatmak için kullanmıştır. Bir yandan, AB'nin yeşil ve bunun yanında dijital geçişlere öncülük etmesi, toplumlarını ve ekonomilerini daha dirençli hale getirmesi gerektiğini ortaya koyan AYM düşüncesi pandemiye kadar uzanmıştır. Diğer yandan, NGEU kurtarma planı sayesinde bu fırsatı değerlendirecek araç ortaya çıkmıştır. AB'nin mali kapasitesinin arttırılması yoluyla entegrasyonun teşvik edilmesine katkıda bulunmuş ve sürdürülebilirlik lehine dinamikler yaratılmıştır. Kurtarma fonu aynı zamanda Avro bölgesinin sürdürülebilirliği için önemli bir araç olacak olan ortak tahvil ihracı yönünde de önemli bir adım olmuştur. AYM, AB mali kapasitesi aracılığıyla EPB taraflarının dengelenmesine katkıda bulunmaktadır.

Avrupa İklim Yasası, AYM'nin en önemli parçası olarak nitelendirilmektedir. Avrupa İklim Yasası, 2030 yılına kadar karbon emisyonunun 1990 yılına göre %55'e kadar düşürülmesi ve 2050 yılına kadar iklim nötrlüğü hedefini katı bir hale getirmiştir. 22

Temmuz 2021'de Komisyon, AB'nin 2030 iklim hedefini gerçekleştirmek için 'Fit-for-55' olarak adlandırılan yasama teklifleri paketini sunmuştur (European Commission, 2021a).

AYM'nin uzun vadeli karbon nötrlüğü ve sürdürülebilirlik hedefi, önümüzdeki yıllarda Avrupa ekonomisi ve toplumunun köklü bir dönüşüm geçirmesini gerektirmektedir. Emisyon azaltım hedeflerinde 2030 yılı için önemli bir hızlanma olması, uygulama ihtiyaçlarını zaman içinde öne çekmekte ve böylece daha kısa vadede politika eylemi için baskıları arttırmaktadır. Bu durum, tutarlılığın sağlanması için tüm politika ve mevzuatın gözden geçirilmesi görevini daha da zorlu hale getirmektedir. Bu hedef aynı zamanda bütüncül bir sürdürülebilirlik mantığı içinde daha kısa vadede katkıda bulunmaları için tüm ekonomik sektörler üzerindeki baskıları arttırmaktadır.

Tüm AB politikalarının net sıfır hedefine katkıda bulunmasını ve tüm sektörlerin üzerine düşeni yapmasını sağlamak için Avrupa Komisyon'unun ilgili tüm politika araçlarını gözden geçirmesi ve gerekirse yenilenmelerini önermesi gerekmektedir. Avrupa Komisyonu, eylemleri iklim nötrlük hedefiyle tutarsız olan üye devletlere tavsiyelerde bulunma hakkına sahiptir ve bu devletlerin bu tavsiyeleri dikkate almaları ya da aksi takdirde bunu yapmama nedenlerini açıklamaları gerekmektedir. Bu durum Avrupa Komisyonu'na mevzuatı değiştirme veya tamamlama yetkisi vermektedir. Fakat uygulama yetkisindeki bu durum katı koşullara tabidir ve ulusal yetkiler tarafından koşullandırılmıştır. Yeni hedefe ulaşılması, gelecekteki yönetim yaklaşımlarının etkinliğine önemli ölçüde bağlı olacaktır (Knodt & Schoenefeld, 2021: 1-3). AYM'nin uygulanması esasen mevcut yönetim çerçevesine dayanmaktadır. Fakat iklim veya pandemi krizinin neden olduğu bazı önemli değişiklikler ve gelişmeler de bulunmaktadır.

Komisyon'un AB ekonomi politikasında bir paradigma değişikliği olarak gördüğü yeni Yıllık Sürdürülebilir Büyüme Stratejisi'nde, AYM ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri, kendi başına bir amaç olarak Avrupa Sömestrinin merkezine yerleştirilmiştir (European Commission, 2019a). AYM, rekabetçi sürdürülebilirlik kavramına dayanan daha geniş bir ekonomik anlatı olarak hizmet etmektedir. Avrupa Komisyonu artık daha önce alışlagelmiş olan dar bir mercek yerine geniş bir ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik merceği benimsemektedir. Sürdürülebilir bir ekonomik iyileşme ve istihdam artışı açısından çevre politikalarının oynayabileceği çok yönlü rolü vurgulamaktadır. Bu, kaynak verimliliği ve döngüsel ekonominin yanı sıra, vergi yükünün işgücünden çevre kirliliğine kaydırılması da dahil olmak üzere çevresel mali reform gibi diğer yollarla da gerçekleşecektir.

Tek pazar bağlamında iklim ve enerji düzenlemeleri, AYM hedeflerinin uygulanması açısından özel bir önem taşımaktadır. Çevre gibi, iklim ve enerji de AB'nin ortak yetki alanlarıdır. Fosil enerji kaynakları küresel ısınmanın başlıca sebeplerinden biri olduğu için bu iki politika alanı birbiriyle bağlantılıdır. Enerji ve iklim düzenlemeleri yoluyla yönetim, ulusal planların Avrupa Sömestrinin yanı sıra AB tavsiyelerini de karşılayacağı anlamına gelmektedir. Bazı alanlarda oy birliği geçerli olmaktadır. Bu durum, başka bir yol bulunmadığı takdirde üye devletler nezdinde uygulama veya yaptırımı zayıflatabilmektedir. Enerji birliği için 2018 Yönetişim Yönetmeliği, yumuşak yönetimi sertleştirme yönünde bir değişime işaret etmektedir (Knodt & Schoenefeld, 2021: 2-3). Komisyon, Fit-for-55 paketinde enerji vergilendirmesini enerji içeriğine dayandırmayı önermektedir.

Covid-19 pandemi krizi sürecinde AYM kapsamında doğal kaynakların korunması, döngüsel ekonomi, yenilenebilir enerji, sürdürülebilirlik gibi hususlara dair birçok yeni strateji kabul edilmiştir. Bu süreçte AB'nin iklim değişikliği ile mücadelede çevre politikaları ile ilgili uygulamaları ertelememiş aksine iklim hedeflerini ekonomik toparlanmaya yönelik teşviklerle birlikte artırmıştır (Görkem, 2022: 85).

5. Sonuç

Covid-19 pandemi krizi AYM henüz yapım aşamasındayken patlak vermiştir. Dolayısıyla eğer uzun vadeli öncelikler kısa vadeli ihtiyaçlar karşısında uyumsuz ve sürdürülemez olsaydı AYM kolayca raydan çıkabilirdi. AYM'nin rotasında kaldığı gerçeğinden yola çıkarak, pandemi krizinin onu güçlendirmeye, sorunun değil çözümün bir parçası haline getirmeye ve AB'nin ekonomik modelinin bu parçasından daha fazlasına katkıda bulunduğu ifade edilebilir. Avrupa Komisyonu, AYM'yi Avrupa entegrasyonunu canlandırmak için yeni bir proje olarak sunmuş ve AYM uzun vadeli karbon nötrlüğü ve sürdürülebilirlik elde etme tutkusu ile kısa vadeli tutarlı eylemler, vizyon ve araçları arasında bir köprü kurma ihtiyacı sebebiyle başlamıştı.

Yeşil büyümeyle bağlantılı ekonomik imkanlar da dahil olmak üzere AYM'nin hikayesinin, bir iyileşme stratejisi olarak pandemiye kapsayacak şekilde genişletilebileceği ifade edilebilmektedir. İklim ve salgın krizleri arasındaki etkileşimin ele alınması sırasındaki sinerji, komisyonun da inisiyatifi ile, AB'nin AYM'yi uzun vadeli hedefler ile kısa vadeli politikalar arasındaki bütünleyici parçayı tamamlaması ve yeşil geçiş için gerekli adımların atılması fırsatını yakalamasına sebep olmuştur.

Krizlere verilen yanıtlar AYM'nin rolünü sağlamlaştıran bazı ekonomik yönetim değişikliklerini ve gelişmelerini de tetiklemiştir. AB'nin krize müdahalesi yeşil geçiş için mevcut bütçeyi önemli derecede güçlendirmiş, aynı zamanda reform şartlılığı getirerek yumuşak yönetimi sertleştirmiş, aidiyeti artırmış ve komisyona daha fazla icra yetkisi vermiştir. Avrupa Komisyonu, sadece AYM girişimi ile değil, aynı zamanda bunu yeşil dönüşümü hızlandırmak için pandemi krizine bir çıkış stratejisi olarak kullanma fırsatını yakalayarak da girişimcilik göstermiştir. Komisyon'un bu girişimci rolü ve artan etkisi, AB'yi daha güçlü siyasi bir aktör haline de getirmektedir.

NGEU kurtarma planının yürürlüğe girmesi önemli bir araç olmuştur. Mali kapasitenin artırılması ve başlangıçtan itibaren özkaynaklar için azami çaba gösterilmesi sayesinde sürdürülebilirlik lehine bir dinamik oluşturulmuştur. Bu durum AB'nin etki alanındaki çevre politikası araçlarının teşvik edilmesine katkıda bulunmuştur. AB'nin yeni mali kapasitesi, AB düzeyinde olduğu kadar ulusal ve yerel düzeylerde de sürdürülebilirlik lehine süregelen diğer dinamiklerle birlikte, AB'nin çevre politikasını güçlendirmesine izin vermekle kalmamış, aynı zamanda ekonomik ve siyasi entegrasyonda da bir ilerleme anlamına gelmiştir. Bu şekilde Komisyon, Birliğin yeşil geçişe öncülük etmesi ve toplumlarını ve ekonomilerini daha dirençli hale getirmesi gerektiğini gösterebilmek için pandemi krizi ve AB fonlarının genişletilmesi ve bütçenin kullanılması fırsatını kullanmıştır.

AYM henüz erken bir aşamadadır. Ancak bu noktada AYM, tek pazar ve EPB ile birlikte AB'nin ekonomik modelinin önemli bir ayağı haline gelmiş görünmektedir. AYM pandemi krizi için bir çıkış stratejisi olarak kullanılmış olmakla beraber bu süreçten güçlenerek çıkmıştır. Bu gelişme AB yönetiminde niteliksel bir değişimi de ifade etmektedir.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul belgesi gerektiren bir çalışma değildir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

İbrahim Keklik - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - % 60.

Abdullah Barış - Planlama ve Tasarım, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - % 40.

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Akçay, B. & Göçmen, İ. (2012). *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Azap, A. (2020). Bir Zoonotik Enfeksiyon Olarak Covid-19. https://www.ttb.org.tr/yayin_goster.php. (Erişim: 24 Mart 2023)
- Bashir, M. F., Ma, B. & Shahzad, L. (2020). "A Brief Review of Socio-Economic and Environmental Impact of Covid-19". *Air Quality, Atmosphere & Health*. 13, 1403-1409.
- Begg, I., Bongardt, A., Nicolaïdis, K. & Torres, F. (2015). "EMU And Sustainable Integration". *Journal of European Integration*. 37(7), 803-816.
- Bloomfield, J. & Steward, F. (2020). "The Politics Of The Green New Deal". *The Political Quarterly*. 91(4), 770-779.
- Bongardt, A. & Torres, F. (2020). "Lessons From The Coronavirus Crisis For European Integration". *Intereconomics*. 55(3), 130-131.
- Chitanava, M., Janashia, N., Samkhardze, I. & Vardosanidze, K. (2021). *The Impact of Climate Change Mitigation Policy on Employment*. Climate Basics.
- European Central Bank. (2020). *ECB Announces€ 750 Billion Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP)*. Press Release.
- European Commission, E. (2019a). *Annual Sustainable Growth Strategy 2020*. In: European Commission.
- European Commission, E. (2019b). *The European Green Deal*. <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (Erişim: 17.03.2023)

- European Commission, E. (2020a). *Europe's moment: Repair and prepare for the next generation*. In: European Commission Brussels.
- European Commission E. (2020b). *Eurobarometer 93*. in: European Commission
- European Commission, E. (2021a). *Fit for 55: Delivering the EU's 2030 climate target on the way to climate neutrality*. in: European Commission.
- European Commission E. (2021b). *Eurobarometer 93*. in: European Commission
- European Commission E. (2021c). *Eurobarometer 513*. in: European Commission
- Eryüzlü, H. (2020). "Covid-19 Ekonomik Etkileri ve Tedbirler: Türkiye'de "Helikopter Para" Uygulaması". *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*. 3(1), 10-19.
- Fuest, C. (2021). *The NGEU Economic Recovery Fund*. In *CESifo Forum*. 22(01). Munchen: Ifo Institut - Leibniz - Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München.
- Görkem, H. (2022). "Covid-19 Pandemisinin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Yansımaları". *Uluslararası Sosyal Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi*. 2(1), 74-90.
- İktisadi Kalkınma Vakfı (2020). AB Yeşil Mutabakatı temel unsurları ve yol haritası. https://www.ikv.org.tr/images/files/AB_Yesil_Mutabakati_Temel_Unsurlari_ve_Yol_Haritasi.pdf. (Erişim: 21.04.2023)
- Kakışım, C. (2022). "Avrupa Yeşil Mutabakatı: Yeşil Teori Perspektifinden Bir Analiz". *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6(1), 1-16.
- Knodt, M. & Schoenefeld, J. (2021). *How 'Harder Soft Governance' might Help Deliver The EU's New 55 Per Cent Emissions Reduction Target*. LSE European Politics and Policy (EUROPP) blog.
- Kübra, E., Güner, O. & Çetin, M. (2021). "Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları". *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*. 9(2), 125-144.
- Odabaş, H. & Bahtiyar, E. (2011). "Euro Bölgesi ve Mali İstikrarsızlık: Yeni Avrupa İstikrar Mekanizması Başarılı Olacak mı?". *Ekonomi Bilimleri Dergisi*. 3(2), 101-110.
- Siddi, M. (2020). *The European Green Deal: Assessing its current state and future implementation*. UPI REPORT, 114.
- Stern, N. (2008). "The Economics of Climate Change". *American Economic Review*. 98(2), 1-37.
- Talu, N. & Kocaman, H. (2018). Türkiye'de İklim Değişikliği İle Mücadelede Politikalar, Yasal ve Kurumsal Yapı. http://www.iklimin.org/egitimmateryalleri/TR%20Pol_NT.pdf (Erişim: 17.03.2023)
- Vanhercke, B. & Verdun, A. (2022). "The European Semester as Goldilocks: Macroeconomic Policy Coordination and The Recovery and Resilience Facility". *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 60(1), 204-223.